

EN SESSION I RUDKØBING 1812

Av *Hans H. Fussing.*

I Rudkøbing holdtes der d. 17. februar 1812 en session, hvor det gik saa livligt til, at rygterne om forskellige drastiske udtalelser, der var faldet ved denne lejlighed, naaede ud til Tranekær, hvorfra grev *Frederik Ahlefeldt Laurvig*, bedst kendt under sin titel »Generalen«, uden al for megen hensyntagen til centraladministration og lovgivning, med energi og myndighed greb ind i alle langelandske forhold, og hvad han nu hørte, foranledigede ham til d. 25. februar at sende ikke mindre end tre rekvisitioner til den som notarius publicus fungerende *Peter Copman* i Rudkøbing. Copman var 1764 blevet skriver i Langelands birk og herreder og 1784 byskriver i Rudkøbing; han kaldtes undertiden byfoged, skønt han kun var adjungeret byfoged *Thomas Flindt*, og han har aabenbart fungeret som saadan, skønt han aldrig fik udnævnelse dertil. Han døde kort efter de her omtalte begivenheder, idet han blev begravet 23. april 1812.

De tre skrivelser fra Generalen drejede sig i virkeligheden om den samme begivenhed, men vedrørte forskellige forhold og personer, saa Generalen har anset det for praktisk at dele sagen, og punkterne vil her blive omtalt i den orden, hvori Copman søgte at faa dem opklaret. Hovedpersonen var sessionslederen generalkrigskommissær *Maximilian von Oldeland*, f. 1750 8. december, død 1813 d. 15. november i Kerteminde. Han tilhørte en lidet betydelig slægt, der 1738 med hans far var blevet adlet paa grund av et fjærnt slægtskab med den 1706 uddøde uradelige holstenske slægt *Oldeland*. Han var gaaet militærvejen og var 1808 blevet generalkrigskommissær for det fynske distrikt, hvortil Langeland hørte.

Generalens tre skrivelser er alle rekvisitioner d. v. s. tjenstlige anmodninger til byskriver Copman om i sin egenskab av notarius publicus at forhøre en række navngivne personer og om derefter at tilstille Generalen resultatet av avhøringerne. Copman modtog dem d. 27. februar og den første lyder:

»Besælet af Følelse som egner den Danske Mand for Konge og Fødeland blev det min Pligt efter mueligste Evne at sætte Grænser for, at vores Konge

og allerhøjstsammes Foranstaltninger ikke paa nogen slags Maade omtales ved haanende Udladelser.

Og da ieg fra Søe-Lieutenant Hielte har Efterretning, at Hr. General-Krigs-Commissair v. Oldeland sidstleden 17de Februarii offentlig hos Gæstgiver Rasmus Hansen skal have nedværdiget Dannebrogsmændenes Hæderstegn, som af vores allernaadigste Konge er bestemt fortiente Borgere, samt at ved det passerede var nærværende foruden Værten Rasmus Hansen, S.T.Hr. Amtmandens Fuldmægtig Hr. Birkedommer Erichsen af Vester Schirninge, Købmændene Niels Hansen, H. H. Bay og Christian Basballe af Rudkiøbing, samt Hr. Lieutenant og Forvalter Kastrup af Svallebølle, saa udbeder jeg, at disse Herrer undtagen Hr. Birkedommer Erichsen, hvis Erklæring ieg nærmere indhenter, behagelig ville enhver for sig til Notarius Byskriver Copman meddele de Udladelser, som de har hørt Hr. General Krigs Commissair v. Oldeland betiene sig af hos Rasmus Hansen i Rudkiøbing, da Talen var om Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og hvad Anledningen til disse Udladelser har været.

Det passerede ville Hr. Notarius meddele mig i behørig Form.«

Nogle dage senere — 3. marts — begav notarius sig paa vandring til de i rekvisitionen nævnte brave borgere for at høre, hvad de vidste om, hvad der var sket paa Rasmus Hansens værtshus. Værten selv kunde nok huske, at Oldeland havde været hos ham, og at der var blevet talt om Dannebrogsmændenes hæderstegn, men han havde ikke kunnet samle noget derav, da han gik ud og ind i stuen, mens han serverede for gæsterne, og han erindrede ikke, hvem der ellers havde været hos ham den dag. Det var jo meget diplomatisk svaret af kroværten, men ikke videre oplysende. Saa vidste købmand Niels Hansen bedre besked, for han havde hørt Oldeland sige: »Ja, de deler ordenstegn ud! Dansere og acteurer faar guldkors, andre som gaar i fædrelandets tjeneste og faar skudt kugler igennem laar og ben, faar kuns sølvkors!« Han mente, at udtalelsen var faldet, da Rasmus Hansen gratulerede Oldeland til, at hans søn havde faaet hæderstegnet, og hvis det er rigtigt, har den gode vært jo nok hørt lidt mere, end han vilde være ved. Denne antagelse bestyrkes derav, at det næste vidne købmand Chr. Basballe refererede optrinnet og de faldne udtalelser paa ganske samme maade. Købmand Hans Henrik Bay mente, at da der blev talt om Dannebrogordenen, sagde Oldeland, »det var ligesom, naar man giver børn noget ringletøj at lege med,« og det maa jo i høj grad kaldes en haanende udladelse om Hans Majestæts foranstaltninger. Lieutenant Kastrup¹⁾ endelig, som Copman først den 5. marts fik fat i paa Nedergaard, havde ganske vist spist sin middagsmad hos Rasmus Hansen, men han sad i en anden stue end de andre, og dær blev »hverken talt om guld- eller sølvkors, mindre om grever eller sligt.«

¹ Om Kastrup se Fynsk Hjemstavn. Sept. 1934 og Ph. T. X R. 1. Bd. s. 88 f.

Disse udtalelser blev saa i form av en udskrift av notarial-protokollen sendt til Generalen. Naar spørgsmaalet om kongens ordensuddeling var aktuelt, var grunden dels den, at Frederik VI netop faa aar i forvejen — 28. juni 1808 og 28. januar 1809 — havde reorganiseret hele ordensvæsnet og inddelt Dannebrogordenen i de nu kendte grader, mens der før kun var eet ordenstegn, svarende til det senere storkors, dels den, at netop som følge av gradinddelingen var det nu muligt for et langt bredere lag at blive dekoreret, hvad der vakte stor opsigt i tiden. Ikke blot var en lang række av underordnede officerer og embedsmænd blevet dekoreret med ridderkorset, men mange jævne borgere og nu under krigen menige soldater i baade Danmark og Norge var blevet Dannebrogsmænd. Hertil kom, at en del mennesker udenfor stats-tjenesten var blevet dekoreret, hvad der før havde været omtrent utænkeligt. Ordensinddelingen følte som en saa stor ære, at de dekorerede ligefrem kaldtes og kaldte sig med den nye titel fx. skuespiller og Dannebrogsmænd Knudsen, ridder og professor Oehlenschläger. Naar generalkommissæren var særlig forarget over, at dansere og aktører var blevet dekoreret, hænger det sammen med den ringe sociale anseelse, hele skuespillerstanden dengang nød, og ganske vist var de kunstnere, der i disse aar havde faaet ridderkorset, embedsmænd, men det har dog harmet Oldeland at se, at guldkorset nu glimtede paa brystet av teaterdirektørerne Ths. Thaarup og K. L. Rahbek, instruktørerne Fr. Schwartz og Michael Rosing, concertmester Claus Schall og balletmester Vincenzo Galeotti, saa det vidner om meget frisind hos Frederik VI, naar han havde gjort disse mænd til riddere, skønt man vist ikke kan paastaa, at kongen havde nogen dybere forstaaelse av kunst under nogen form. Den særlige grund til generalkrigskommissærens vrede var den, at hans søn Adolph Siegfried v. Oldeland, der var maanedslieutenant i marinen, netop nylig paa kongens fødselsdag den 28. januar var blevet Dannebrogsmænd, samme dag som Schwartz, Rosing og Galeotti var blevet riddere. Den unge Oldeland havde d. 14 februar 1811 faaet ordre til at melde sig hos chefen for roflotillen i Fladstrand premierlieutenant Jørgen Conrad de Falsen, der i disse aar udmærkede sig ved sine dristige angreb paa de engelske orlogsmænd i vore farvande, og formodentlig under en av disse affærer er Oldeland blevet saaret, han har vel faaet »skudt kugler igennem laar og ben«, for Falsen søgte d. 5. september s. aa. for ham om tilladelse til at rejse til Kerteminde, for at han der kunde restituere sig hos sin familie, og dette blev bevilget d. 14. september. I januar 1812 omtales han som værende i engelsk fangenskab, men det maa han ret hurtigt være kommet ud av igen, for d. 24. marts 1812 fik han ordre til

atter at møde i Fladstrand, og kort efter — d. 5. april — døde han, knap 25 aar gammel. Hvorved han har udmærket sig, har det ikke været mig muligt at finde, men han maa have taget del i opbringelsen av engelske fartøjer, for efter hans død fik hans fader d. 28. april meddelelse fra admiralitetet om, at han kunde hæve de hans avdøde søn tilfaldne prisepenge.¹

Den anden rekvisition drejede sig om en mand, som Generalen i sin egenskab av kommanderende general paa Langeland havde under sin befaling, og gik ud paa følgende:

»Uagtet ieg ei har Aarsag at paatvivle, at Styrmand Petersen, som er ansadt ved Transporten over Spodsberg, jo er en agtværdig og nidkiær Mand paa sin Post, saa maa ieg dog erfahre, at byefogeden Cancellieraad Herholdt i Rudkiøbing samme Dag i denne Maaned, som Sæe Sessionen holdtes i Hr. Kiøbmand H. H. Bays Huus og i Nærværelse af denne samt Kiøbmand Erich Bay ibd. og Secretair Voigt af Tranekiær, skal have udladt sig med, at Styrmand Petersen var en nedrig Karl, som permitterede Matroserne fra Transporten efter Godtbefindende, og derfor af dem tog Stikpenge eller Douceurer, og da det er meget nødvendigt, at denne Sag sættes i det Lys, den fortæner, saa anmodes Notarius Hr. Byeskriver Copman hos ovenmeldte 3de tilstedeværende Herrer at udbede sig meddelt de Utryk (sic), som Hr. Cancellieraad Herholdt brugte imod Styrmand Petersen i Kiøbmand H. H. Bays Huus, som i nogen Maade kan være graverende og fortæne videre Undersøgelse.«

Copman henvendte sig d. 4. marts til brødrene Bay, der imidlertid nægtede at udtale sig om det passerede, men da han d. 17. marts spurgte sekretær Voigt, fortalte denne, at Herholdt den paa-gældende formiddag i Bays hus havde omtalt Petersen i »en for-agtelig tone«, idet han sagde, »Han var en Kiøter og slet Karl, som permitterede Matroserne fra Transporten, naar han selv fandt for godt, og desuagtet oppebar han deres Maanedspenge eller tog Douceurer af dem«.

Man kan vist gaa ud fra, at det er Voigt, der stod i Generalens tjeneste, som har fortalt sin foresatte om baade denne og den følgende sag, der forøvrigt hører nøje sammen med dette forhold, saa det vil være naturligt strax at tage fat paa Generalens sidste skrivelse. Den gaar ud paa, at det er kommet ham for øre, at Oldeland ved sessionen »offentlig har brugt fornærmelige og haa-nende Udladelser, dem ieg ikke tør lade hengaae uden Paaanke, især med Hensyn til den mig Allernaadigst anbetroede Post som Kommanderende General over Landet«, hvorfor han anmoder notarius om til en række navngivne personer, for en del de samme som i de forrige sager, at stille en række spørgsmaal, som Generalen specificerer. Disse spørgsmaal, der blev stillet vidnerne i dagene 5.—17. marts, havde en højst uheldig form, saafremt man da

¹ Admiralitetets copibog over udgaaede breve nævnte datoer. Den øverstkommanderendes arkiv. Extractbog nr. 1. 1812 24. januar.

ønskede at faa vidnerne til at udtale sig om, hvad de virkelig havde hørt, idet de ikke lød: hvad sagde Oldeland, men derimod: sagde Oldeland ikke saadan og saadan? Ett av vidnerne, by-og herredsfoged Nicolai Christian Herholdt, der i øvrigt i betragtning av den i den forrige skrivelse mod ham rejste beskyldning næppe kan siges at være noget uvildigt vidne, nægtede overhovedet at udtale sig for tiden, men vilde først gøre det »i sin tid naar han dertil maatte vorde paakrævet under lovens ed«. Av de øvrige vidner var een — Schurmann — skriver hos Generalen, en anden var en paa Tranekær indkvarteret lieutenant Hielte, og de har maaske ikke været helt uden paavirkning fra Generalen, men paa alle hovedpunkter er vidnerne enige, saa der kan næppe være tvivl om, at Oldeland er kommet med en række meget saftige udtalelser. — Peter Nicolaj Hielte, der fik »depeche« som maanedslieutenant d. 21. februar 1811, maa have været en ganske dygtig mand, for medens transportvæsnet paa Langeland hidtil havde været ledet af en linieofficer premierlieutenant Blom, fik Hielte d. 4. april 1811 ordre til at avgaa fra Tre Kroner til Langeland for at avløse Blom og forblev i hvert fald et aarstid som transportleder. Paa Generalens anbefaling fik han d. 11. november en maanedss permission, men da han var kommet tilbage, mente man i admiralitetet, at han havde en altfor urimelig stor styrke til sin og transportvæsnets disposition, hvorved der unddroges den aktive flaadetjeneste højst nødvendigt mandskab. Admiralitetet bestemte derfor 9. marts 1812, at han strax skulde afgive de 24 mand, der udgjorde hans reserve, og sendte kaptajnlieutenant Dødt til Langeland for at undersøge, om hans nu til 40 mand reducerede styrke ikke kunde afgive yderligere mandskab. Det ser saaledes ud til, at det har været en ordentlig dæksmand at være ansat ved transportvæsnet paa Langeland, og det er maaske dette forhold, der danner baggrunden for Oldelands nedenstaaende kraftige bemærkninger om øen som hjemsted for gavtyve.¹

For det første mente Oldeland, »at paa Langeland traadte man loven under fødder, og at man der selv gjorde love«, ja, landchirurg Johan Andreas Rothe mente at have hørt ham sige, at i hele hans distrikt var ingen steder, hvor flere uordner gik i svang, og alle var enige om, at han havde sagt saadan noget som, at Langeland var et fristed for kæltringer og gavtyve. Den sidste bemærkning synes at have været møntet paa styrmand Petersen, der vistnok kaldtes en rømningsmand. Generalens indgriben var dog ikke dikteret blot av et ønske om at værne Lange-

¹ Admiralitetets copibog. 21/2 1811. Sø-Krigskollegiets protokol over kgl. resolutioner 11/11 1811. Extractbog nr. 1. 1812 9/3.

lands ære, nej, der var faldet udtalelser, der drejede sig baade om hans embedsstilling og hans person, og det var aabenbart igen Frederik Petersen, der havde givet anledning dertil, skønt et par av vidnerne mente, at det skete, fordi en paa sessionen fremmødt soldat Gregers Hansen havde paaberaabt sig et løfte fra Generalen om at blive flyttet fra land- til sørullen. Dette sidste, mente Oldeland, var en sag, der sorterede under sessionsherrerne og ikke vedkom Generalen, men i hvert fald havde han brugt det lidet ærbødige udtryk, at han blæste i Generalen og Tranekær slot. Alt dette var jo slemt nok, men til sidst var Oldeland gaaet over til de groveste personligheder baade mod styrmanden og greven. Det fyldigste vidneudsagn blev paa dette punkt afgivet af lieutenant Hielte, der refererede, at Oldeland havde sagt: »Er det den omtalte Frederik Petersen, der agerer styrmand og spiller en stor rolle her til lands? Hvortil han svarede: Frederik Petersen er nok mit navn. Saa er I en Rønningsmand, kæltring, en gavtyv, Københavnermatros og saa vel paaklædt, at I fattes alene en stjerne, ordener, to forgyldte horn — og en matresse har I vel — saa passerede I strax for greve eller baron«. Hertil skal styrmanden spagfærdigt have bemærket: Nej, jeg har en kone. De andre vidnesbyrd er knap saa fyldige hver for sig, men tilsammen siger de ganske det samme som Hielte, ja, en enkelt, lieutenant Kastrup, anvender et saa kraftigt udtryk, at dette papir vilde rødme, hvis det blev trykt. Skriver Schurmann mente, at Oldeland havde sagt, at det var nok en maitresse, der havde ophøjet Petersen. Nu var Generalen jo ikke netop berømt for dyd og gode sæder, saa insinuationen er tydelig nok, men det lader sig næppe gøre nu at konstatere, om der var noget som helst grundlag for den, men i hvert fald er det forstaaeligt, at Generalen blev vred. Oldelands grove udtalelser skyldes maaske, at sessionsfrokosten har været lidt for god, maaske har han været noget kolerisk, i hvert fald berettede købmand Niels Hansen, at generalkrigskommissæren i sin vrede havde smidt Petersens papirer paa gulvet.

Nu skulde man jo vente, at Generalen efter at have modtaget udskifterne av de vidneforklaringer, der viste, hvor velbegrundet hans mistanke var, havde forfulgt sagen mod Herholdt og Oldeland, men derav findes ikke mindste spor. Ingen av de to herrer er blevet tiltalt ved deres værneting, der findes ikke andre vidneavhøringer, og en klage over Oldeland maatte naturligt være gaaet til højere militære myndigheder, men i Hærens Arkiv findes intet. Det er jo muligt, at Generalen ikke har villet forfølge sagen mod Oldeland, fordi denne faa uger senere havde den sorg at miste en søn og nylig havde mistet en datter.

Oldelands personlige grovheder overfor Generalen har maaske ikke større interesse, selvom billedet av den livlige session vir-

ker ganske pudsigt, men hans udtalelser om ordensvæsnet giver et ganske godt indblik i, hvordan samtiden saa paa Frederik VI's ordensreform.¹

Ifølge velvillig meddelelse fra hr. lensgreve F. Ahlefeldt Laurvig findes der intet om sagen i Tranekærs arkiv. — Det her meddelte er bygget paa Rudkøbing notarialprotokol 1738—1824 s. 106 ff. Hverken Langelands eller Kertemindes tingbøger indeholder noget om sagen.

¹ Om Generalen se: F. Ahlefeldt Laurvigs bog: Generalen, om familien v. Oldeland D. A. A. XXIV. s. 324 ff. Lieutenant Oldeland døde saa hurtigt efter at han var blevet Dannebrogsmænd, at han ikke naaede at komme i Hof- og Statskalenderen, men hans udnævnelse staar i dagspressen.